

УДК 81'276.5.81'232

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/75-3-27>**Вікторія ТОВСТЕНКО,***orcid.org/0000-0003-2971-4931*

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри бізнес-лінгвістики

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

(Київ, Україна) *tovstenko.vika@ukr.net***ПОРУШЕННЯ НОРМ У ВЖИВАННІ СЛУЖБОВИХ ЧАСТИН МОВИ**

У статті проаналізовано порушення морфологічних мовних норм у вживанні службових частин мови. Наведено приклади калькованих з російської мови сполучників, часток та їхні функціональні замітники. Визначено, в яких функціональних стилях вони вживаються. Досліджено явища тавтології та контамінації. Проілюстровано частки, які рекомендовано уникати в офіційно-діловому спілкуванні. Наведено частки, які вживаються препозитивно й постпозитивно, та їхнє значення. Зазначено, що помітною стала тенденція до активнішого використання в науковому, публіцистичному стилях сполучника *себто*, який у словниках подано з ремаркою застаріле, та пояснювально-ототожнювального сполучника *цебто*, який вживається в різних стилях мови. Досліджено прийменники в українській мові, які також зазнають суржикового викривлення внаслідок впливу російської мови. Наведено українські відповідники російському прийменнику *по*. Продемонстровано конструкції з українським прийменником *по* з просторовими, часовими, обставинними та об'єкними значеннями. Проаналізовано інші просторічні форми прийменників та наведено їхні відповідники в українській мові. Наголошено на тому, що, коли визначається час за роком, треба користуватись родовим відмінком іменника, а не прийменником у (в) з іменником у місцевому відмінку. Зазначено, що морфологічні норми регулюють вибір варіантів граматичної форми висловлювання, тому безпідставним, невмотивованим є використання суржикових форм слів. Зазначено, що масове, безсистемне проникнення елементів російської мови в структуру української мови в умовах тривалого нерівноправного їх контактування породило явище українсько-російського мовного суржику. Наголошено на тому, що необхідно вилучити прийменники, сполучники, частки, що були скальковані з російських і поширилися всупереч тому, що український синтаксис мав до них свої питомі відповідники. Досліджено просторічні форми прийменників, сполучників, часток. Наголошено на тому, що просторічні слова не входять до складу літературної мови. Носіям літературної мови такі одиниці відомі, але відчуваються ними як ненормативні, субстандартні, знижені у своїй стилістичній характеристиці.

Ключові слова: суржик, морфологічна мовна норма, просторіччя, слова-кальки, субстандарт, інтерференція, запозичення.

Victoria TOVSTENKO,*orcid.org/0000-0003-2971-4931*

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Business Linguistics

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

(Kyiv, Ukraine) *tovstenko.vika@ukr.net***VIOLATION OF NORMS IN THE USE OF OFFICIAL PARTS OF LANGUAGE**

The article analyzes violations of morphological linguistic norms in the use of official parts of speech. Examples of conjunctions, particles and their functional substitutes copied from the Russian language are given. It is determined in which functional styles they are used. The phenomena of tautology and contamination are studied. The parts that are recommended to be avoided in official business communication are illustrated. The particles used prepositively and postpositively and their meaning are given. It is noted that the tendency to more active use of the conjunction *sebto*, which is presented in dictionaries with the remark *obsolete*, and the explanatory and identifying conjunction *cebto*, which is used in various styles of speech, has become noticeable in scientific and journalistic styles. Prepositions in the Ukrainian language, which are also subject to surzhic distortion due to the influence of the Russian language, have been studied. The Ukrainian equivalents of the Russian preposition *po* are given. Constructions with the Ukrainian preposition *po* with spatial, temporal, circumstantial and object meanings are demonstrated. Other spatial forms of prepositions are analyzed and their counterparts in the Ukrainian language are given. It is emphasized that when the time of the year is determined, the genitive form of the noun should be used, and not the preposition *in* (c) with the noun in the local form. It is noted that morphological norms regulate the choice of variants of the grammatical form of expression, therefore the use of surzhikovy forms of words is groundless and unmotivated. It is noted that the massive, unsystematic penetration of elements of the Russian language into the structure of the Ukrainian language in the conditions of long-term unequal

contact between them gave rise to the phenomenon of the Ukrainian-Russian linguistic crisis. It is emphasized that it is necessary to remove prepositions, conjunctions, particles that were copied from Russian and spread despite the fact that Ukrainian syntax had its own counterparts. Spatial forms of prepositions, conjunctions, and particles are studied. It is emphasized that colloquial words are not part of the literary language. Literary speakers know such units, but they feel them as non-normative, substandard, reduced in their stylistic characteristics.

Key words: *surzhik, morphological language norm, vernacular, tracing words, substandard, interference, borrowing.*

Постановка проблеми. Граматична система сучасної української літературної мови зазнає певних змін під впливом екстралінгвальних та інтралінгвальних чинників. Їх спостерігаємо в прийменниковій та сполучниковій системі. Це пов'язано з потребою мати багатий і гнучкий потенціал прийменникових та сполучникових засобів. На сьогодні актуальною є проблема аналізу прийменників, сполучників та часток, які внаслідок впливу російської мови зазнають суржикового викривлення. **Аналіз досліджень.** На цьому наголошували мовознавці: К. Городенська, С. Смерчинський, О. Синявський та ін. (Городенська, 2010; Синявський, 2018; Смерчинський, 2021). Науковці зазначали, що необхідно вилучити прийменники, сполучники, частки, що були скальковані з російських і поширилися всупереч тому, що український синтаксис мав до них свої питомі відповідники.

Мета і завдання статті. Мета – проаналізувати порушення мовних норм у вживанні службових частин мови. Завдання – дослідити просторічні форми прийменників, сполучників, часток та навести їхні відповідники в українській мові. Об'єктом дослідження є порушення морфологічних мовних норм. Предметом є аналіз сполучників, прийменників, часток, які мають кальковану природу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Морфологічні норми – це загальноприйняті правила вживання граматичних форм слів, що вивчає розділ мовознавства – морфологія (Товстенко, 2003: 167). Морфологічні норми регулюють вибір варіантів граматичної форми висловлювання. Кальковану природу має причиновий сполучник у силу того як (пор. російський *в силу того что*), який виник внаслідок негативної інтерференції. Функціональними заміниками цього сполучника в українській мові є причинові сполучники *через те що, унаслідок того що*. Наприклад: «...через те що українська література мовно переорієнтувалася після півтисячолітнього існування, увесь попередній період її історії виявився начебто лише передісторією щодо дальшого періоду» (О. Ткаченко). Безпідставним, невмотивованим, на думку К. Городенської, є використання цільового сполучника-кальки з *тим щоб* (пор. російський *с тем чтобы*) (Городенська, 2010: 67).

Замість нього рекомендовано вживати складені цільові сполучники *для того щоб, для того аби* та сполучник *аби*, напр.: «*Для того щоб мова стала повноцінним засобом спілкування народу, вона повинна охопити всі його верстви...*» (О. Ткаченко); «*А новий тлумачний словник української мови, аби він став справді цінним загальнонаціональним надбанням у незалежній Україні, мали б створювати люди, які б дивились не у вчорашній день, а в день сьогоднішній, а ще краще – у день прийдешній*» (І. Вихованець). До калькованих належить і складений сполучник у той час як (пор. рос. *в то время как*), українським відповідником якого є складений сполучник *тоді як* (Городенська, 2010: 80). Наприклад: «*Морфема оформляє слова, вказуючи на відношення між предметами і явищами, тоді як слово позначає предмети і явища*» (І. Вихованець). Деякі автори, крім *тоді як*, уживають аналітичний сполучник *тимчасом як*, напр.: «*...реготав англієць, тимчасом як перекладачка страждала більше й більше від моєї кричущої несерйозності*» (П. Загребельний). Значення донедавна активно вживаного аналітичного часового сполучника *перш ніж*, що вказував на передування дії або стану головної частини дії або станові в підрядній частині, почали передавати за допомогою аналітичних часових сполучників *перед тим як* та *до того як*, напр.: «*Набагато складнішим був шлях соціолінгвістичного піднесення мов Балтії. Тут перед тим як надати мові ранг державної, треба було зробити її насамперед мовою загальноетнічного поширення...*» (О. Ткаченко) (Смерчинський, 2021: 210). Із-поміж аналітичних сполучників, що визначають початкову часову межу дії або стану в головній частині, найбільше непридатними для українського вжитку виявилися з *тих пір як* та з *тих пір коли* (пор. рос. *с тех пор как, с тех пор когда*), замість яких тепер почали вживати сполучні вирази *відтоді як, відтоді коли*, напр.: «*...відтоді як 12 січня весь світ здригнувся разом із Гаїті..., повідомлення про підземні поштовхи регулярно приходять із різних куточків Землі*» (Україна молода, 2.02.2010) (Городенська, 2010: 133). Порушення мовних норм – використання сполучника *так як*: «*Збори не відбулися, так як прийшло мало людей*»; «*Ми не прийшли вчасно, так як пішов дощ*». Значення причиновості вира-

жають сполучники *тому що*, бо: «Збори не відбулися, *тому що* прийшло мало людей»; «Ми не прийшли вчасно, бо *пішов дощ*». Правильним буде використання сполучки *так, як* (складнопідрядні речення способу дії): «Усміхався *так, як* його мати. *Говорив так, як* ніколи досі» (Синявський, 2018: 332). Помітною стала тенденція до активнішого використання в науковому, публіцистичному стилях сполучника *себто*, який мовознавці ставлять поряд із пояснювальним сполучником *тобто*: «Із Прометея можна легко перетворитись на Цезаря, якщо навіть той Цезар – гуру, *себто* вчитель» (Г. Пагутяк). «Це означає, що в нашої молоді треба виховувати свідомість своєї національної окремішності, *себто* свого національного «я» (Г. Ващенко). Пояснювально-отожнювальний сполучник *цебто* також вживається в різних стилях мови: «...я іноді хворію на ностальгію, *цебто* у мене з'являється нудьга за Батьківщиною» (Ю. Яновський). Синонімами до сполучника *позаяк* можуть бути *тому, що*; *через те, що*, *оскільки*. Наприклад: «Позаяк цікавого не маю *що* писати, *тягтиму* далі свою подорож, хоч, може, вона тобі теж не цікава» (Михайло Коцюбинський). Сполучникам *як би не*, *який би не* відповідають правильні варіанти *хоч би як*, *хоч би який* (Городенська, 2010: 64). Треба висловлюватися правильно по-українському: «Без освіти нічого не досягнеш, хоч би як того хотів»; «Не тонкощі сюжетоскладання, хоч би які винахідливі вони були, цікавлять нас». Так усталилося в нашій класиці й живому народному мовленні, отож не треба від цього відступатись: «Не до пари голубоньці горобець, хоч який він прехороший молодець» (Л. Глібов). Сполучник *або* вживаємо для підкреслення того, що з низки перелічуваних дій, предметів та явищ можна вибирати тільки щось одне: «Добудь нові слова, новії струни або мовчи» (Леся Українка). Сполучник *чи* доречний тоді, коли з двох предметів та явищ можливі обидва варіанти: «Нам потрібно йти на перемир'я чи це зашкодить веденню антитерористичної операції?». Звернімо увагу на вживання часток в усіх стилях мови. Частки *лише* (у поезії ще й *лиш*) і *тільки* мають однакові права в літературній мові: «Вчора набігла хмарка, мов чумацьке ряденце, та лише покропила суху землю» (М. Коцюбинський); «Лиш Данило щез в тумані, Аж із-за горбочка Йде дівчина молодая» (С. Руданський); «Я люблю тільки таку гру, де я певна, що виграю» (Леся Українка); «Та скажи мені, друже, нащо все в житті приходиться тільки тоді, коли ми перестаємо бажати цього?» (Ю. Яновський). Тож не варто наслідувати найгірші взірці газетної мови й

писати: «Державі залишилися лише борги», тобто безпідставно вживати поряд два однокореневі слова. Зайвої тавтології можна уникнути, замінивши *лише* на *тільки*. Частка *таки* має декілька значень: ствердж. Уживається препозитивно й постпозитивно в значенні справді. Наприклад: «З ким це вона [Гафійка] забалакалась? Либонь, Прокіп Кандзюба? Таки він» (М. Коцюбинський); уживається в значенні: нарешті, зрештою. Наприклад: «Через місяців три написав [Шавкун] сестрі вже з Києва, що він таки свого доскочив, зробився студентом» (Панас Мирний); рідко. Уживається в значенні протиставного сполучника *але, проте, однак*. Наприклад: «Так! я буду крізь сльози сміятись, Серед лиха співати пісні, Без надії таки сподіватись, Буду жити! – Геть думи сумні!» (Леся Українка); підсил. Уживається при прислівниках, підкреслюючи їх значення. Наприклад: «Я таки справді не хочу запізнитись» (А. Головка). Частка *так-таки* розм. Уживається перед присудком для підсилення заперечення або ствердження чогось. Наприклад: «Грицько так-таки і не сховався гнати до водою Василевого товару» (Панас Мирний); «Але чим допомогти справі, Маруся так-таки й не знала» (Гнат Хоткевич.); а також уживається в питальних реченнях для підсилення запитання, здивування. Наприклад: «[Боженко:] Миколо, ти нічого не чув? [Щорс:] Ні. А що? [Боженко:] Так-таки нічого?» (Олександр Довженко). В одеському слензі (підкреслює одеський колорит): *таки* – підсилювальна частка, *таки да* – ствердження, *таки ні* – заперечення. В офіційно-діловому спілкуванні рекомендовано уникати заперечних форм з часткою *не*. «Ми не можемо», «ми не погоджуємось», «я не маю наміру» – ці вислови не викличуть позитивних емоцій. Краще скористатися виразами: «Ви повинні зрозуміти, що цього разу ми не в змозі...», «Мені дуже прикро, але...», «На превеликий жаль, я не зможу...», «Ви, мабуть, передбачали ситуацію, коли ми не...» – форми стилістичного пом'якшення можуть бути дуже різні. Формам *не то*, *не то* відповідають *чи то*, *чи...* Часто трапляється помилка навіть у сучасних художніх творах типу: «Не то справді хотів спати, не то тільки вдавав, що хоче». Такого вислову нема в українській мові – його механічно перенесено з російської, де цілком природно звучить фраза: „Не то действительно хотел спать, не то делал вид, что хочется“. По-українському відповідником до російського вислову *не то* – *не то* буде *чи то* – *чи*, наприклад: «Чи то так сонечко сіяло, чи так мені чого було! Мені так любо, любо стало» (Т. Шевченко); «Одна з таких чи то

каменюк, чи то маленьких скель стирчала тільки за метр від берега» (Ю. Шовкопляс). Отже, й у фразі, наведеній на початку, треба було написати: «Чи то справді хотів спати, чи тільки вдавав, що хоче». Формам *ні-ні та й...* відповідають *гляди та й...* або *коли-не-коли*. Наприклад: «*Ні-ні та й піде на базар щось продати*», «*Ні-ні та й вип'є чарчину, а тоді 0 другу, третю... і пустився чоловік берега*». Вислів *ні-ні та й* скальковано з російського вислову типу: «*Нет-нет да и соврет опять*». Там, де треба передати російський вислів «*нет-нет да и...*», є інші українські відповідники: *гляди* («То не хотів їхати, а то, гляди, вже й у дорогу зібрався». – з розм.мови), *коли-не-коли*: «*Артем на заводі. Коли-не-коли провідає матір*». (А. Головка). Повторення дієслова із запереченням може також бути відповідником до наведеного російського вислову: «*Не йде, не йде та й прийде стовбичити цілий день*» (з розм.мови). Отож у перших помилкових фразах слід було написати: «*Коли-не-коли та й піде на базар*», або «*Гляди, й піде на базар*»; «*Не п'є, не п'є та й вип'є чарчину, а тоді – другу, третю...*». Прийменники в українській мові також зазнають суржикового викривлення внаслідок впливу російської мови. Російському прийменнику *по* в українській мові відповідають: *орудний відмінок без прийменника*: *йти берегом, поштою*; *прийменник з*: *з обох боків, з власної волі*; *прийменник за*: *пливти за течією, за моїми відомостями, за свідченням*; *прийменник на*: *на прохання, на вимогу*; *прийменник через*: *відпустка через хворобу*; *прийменники у, в*: *у вихідні дні, у справі*; *прийменник до*: *коса до пояса, до неділі включно*; *прийменник після*: *після одержання*; *прийменник щодо*: *заходи щодо* (Синявський, 2018: 313). Рекомендовано вживати *орудний відмінок*: *їхати автобусом, човном*. Якщо запозичене слово, то *прийменник на* вживаємо: *Я добираюся на метро*. В українській мові *прийменник по* теж вживається: *різьба по дереву, ударити по м'ячу, черговий по університету* та ін. Конструкції з *прийменником по* виражають такі відношення: *часові*, наприклад, *по обіді* (іноді *після обіду*), *маю відпустку по 15 березня*; *об'єктні*, наприклад, *по коліна у воді*; *мети*, наприклад, *пішов по воду*; *кількісні*, наприклад, *по 15 осіб у групі*; *просторові*, наприклад, *по діброві вітер віє*. Отже, *прийменник по* широко вживаний у таких випадках: з просторовими, часовими, обставинними та об'єктними значеннями: «*А під самою водою Вербка похилилась; Аж по воді розіслала Зеленії віти*» (Т. Шевченко); *зустрітися по обіді, пливти по річці, жити по совісті, відповідати по черзі, йти по двоє, ситий по горло, пішов*

по хліб (по молоко), звернувся по допомогу (усна мова). Вислови *на адресу* і *за адресою* мають різне значення. Перший означає напрямок дії: «*Листи надсилайте на адресу... По довідки звертайтеся на адресу...*». Другий указує місце, де відбувається дія: «*Консультаційний пункт міститься (або розташований, але не знаходиться) за адресою; зустріч із народним депутатом відбудеться за адресою...*». Російському прийменнику *в* в українській мові відповідають: *прийменник до*: *ходити до школи, вступити до університету*; *прийменник на*: *на виплат, на весь зріст*; *прийменник за*: *за один день, за два кроки*; *безприйменникова конструкція*: *сказати двома словами, останнім часом* (Синявський, 2018: 265). *Прийменник в(у)* вживаємо в українській мові: *йти в кіно, зошит у клітинку, у дитинстві* та ін. Російському прийменнику *при* в українській мові відповідають: *прийменники біля, коло, поруч*: *біля входу, біля дороги*; *прийменники за, під час*: *за умови, за життя, під час виконання службових обов'язків*; *прийменник від*: *від самої згадки*. *Прийменник при* вживаємо в українській мові: *бібліотека при заводі, при свідках, при температурі 30 градусів* та ін. Російському прийменнику *на* в українській мові відповідають: *орудний відмінок без прийменника*: *днями, вчитися рідною мовою*; *прийменник про*: *про всяк випадок* (Смерчинський, 2021: 56). *Прийменник на* вживаємо в українській мові: *на столі, на моїх очах* та ін. Російському прийменнику *из-за* в українській мові відповідають: *прийменники з-за, із-за*: *з-за кордону, із-за хмар*; *прийменник через*: *через вас, через необережність*. Основне призначення *прийменника з-за* (фонетичний варіант *із-за*) – вказувати на просторові відношення: «*Найбільш блукали по Кубані, А рід їх вийшов з-за Дністра*» (І. Котляревський); «*Із-за лісу, з-за туману Місяць впливає*» (Т. Шевченко); «*Був він родом десь із-за Карпат*» (О. Гончар). Синонімічний йому *прийменник з-поза* тепер забутий, хоч його полюбили класики: «*Блиснуло сонце з-поза гір*» (А. Кримський); «*Усі гості з-поза столиків вовком на мене глипали*» (Лесь Мартович). Отже, у просторовому значенні *прийменники з-за (із-за)* та *з-поза* збігаються з рос. *из-за*. Але російський *прийменник* відтворює також відношення *причини й мети*, які безпідставно переносяться в українську мову: «*Провали в економіці сталися із-за розриву міжреспубліканських зв'язків. Працюють із-за шматка черствого хліба*» (порушення мовних норм) (Смерчинський, 2021: 65). Нормативними українськими висловами є «*через розрив міжреспубліканських зв'язків; заради (зادля) шматка*

черствого хліба». Тобто і в народній, і в книжній українській мові основний прийменник, що відтворює причинний зв'язок, – *через*: «Через ту дівчину бандуристом став; Через свою неньку нежонатий ходжу» (нар. пісня). Відношення мети передається прийменником *заради*, *зادля*: «Працювати вдвоє стала, Все заради немовлят» (П. Грабовський); «Широкоплечі стави та озера порозлягалися в затишних балках, по низах, мов задля того, щоб ясне сонце й синє небо повсякчас любувалися та видивлялися в їх чистих, прозорих водах» (Панас Мирний). Серед кількох значень російського прийменника *у* є таке: «поблизу, біля чогось», якому в українській мові відповідають *коло*, *біля*, *край*, *перед* та ін.: *бути при владі*, *біля (коло) входу*, *при березі*, *біля (коло) берега*, *край дороги*, *при дорозі*, *за кермом*, *за роялем*, *перед мікрофоном*. У кожному з цих випадків прийменник *у* в українській мові неприпустимий. Порушення мовних норм: *Із-за невірнo виконаного завдання нас можуть наказать*. Правильно: *Через неправильно виконане завдання нас можуть покарати*. Суржикова форма *купити в рассрочку* має правильний варіант *купівля на виплат* – купівля товарів у кредит, що передбачає оплату як їхньої вартості, так і відсотків за кредит частинами. Наприклад: *Сьогодні магазини роздрібно́ї торгівлі широко використовують купівлю на виплат у своїх маркетингових ходах, намагаючись таким чином привабити потенційних покупців*. Суржиковий прийменник *зверх* треба замінити на *понад* (Смерчинський, 2021: 67). Неправильно: *зверх зусиль*, *зверх можливостей*, *зверх плану*. Правильно: *понад зусилля*, *понад можливості*, *понад план*. Коли говоримо про докладно окреслену територію як закінчене ціле, або про самостійну державу, тоді завжди вживаємо прийменник *в* чи *у* (а не *на*): *в Австрії*, *в Америці*, *у Франції*, *у Польщі* і т. ін. Що ж до прийменника *на* з місцевим відмінком, то його вживаємо при географічних назвах на питання «де» тільки тоді, коли територія, що про неї йдеться, не окреслена докладно, не самостійне ціле, тільки складова частина якоїсь держави: *на Поділлі*, *на Полтавщині*, *на Київщині*, *на Волині*, *на Буковині*. Прийменник *згідно* вживається з іменником в орудному відмінку та прийменником *з*: *згідно з постановою (графіком, опитуванням і под.)*. Тому конструкції типу «Другий рік цей клас працює згідно постанови про реформу загальноосвітньої школи» не відповідають синтаксичним нормам. Треба уникати контамінації. Форми *відповідно з*, *згідно до* – неправильні. Прийменник *відповідно* вживається з родовим відмінком іменника у спо-

лученні з прийменником *до*: *відповідно до наказу*, *відповідно до змін*, *відповідно до програми*. Прийменникової сполуки *у відповідності* в українській літературній мові немає, це калька з російської мови. Прийменник *біля* вживається на позначення місця; коло, недалеко. Наприклад: «*Ти знаєш.., Чого Еней приплив к Латину І біля моря поселився*» (Іван Котляревський) (Смерчинський, 2021:62). Прийменник *близько* вживається при назвах міри, часу, числа для позначення приблизної кількості. Наприклад: *Вранці прокидаємось близько десятої години* (Леся Українка). Важливо чітко визначати термін. Наприклад, *з 01 по 05 серпня* – 5 днів, а *з 01 до 05 серпня* – 4 дні. Порушенням мовних норм є форма *сміятися над кимось* – це неправильне вживання прийменника *над*. *Сміятися (кепкувати) з когось* – правильно. Прийменник *над* означає розміщення вгорі: *над столом*, *лампа над тобою*, *стеля наді мною*. Коли мовиться про рух у напрямі міста, села, селища, тоді треба ставити прийменник *до*: «*Через кілька днів Ковпак вилетів до Праги*» (П. Вершигора); коли йдеться про дію чи перебування, тоді слід користуватися прийменником *у* (*в*): «*У Києві на риночку ой пив чумак горілочку*» (народна пісня). Якщо мета руху в певному напрямі супроводжується ще додатковими поясненнями, тоді після них може стояти замість прийменника *до* – *у* (*в*): «*Ми їздили на ярмарок у Косів*» (М. Рильський) (Смерчинський, 2021: 63). У реченнях, де рух або дію скеровано до предметів, середовищ або мовиться про абстрактні поняття, ставиться прийменник *у* (*в*): «*Він ступив у сад*» (Є. Гуцало); «*Кидається у свою стихію*» (О. Гончар); «*Закрадається в серце страх*» (М. Рильський). Рух до приміщення позначається дієсловами з тим і з іншим прийменником: «*Увалився у хату*» (П. Куліш); «*Смерть зайшла до хати*» (Д. Павличко). «*Це ліки від усяких хвороб*», – читаємо в одному рекламному тексті. Так сказати по-українському не можна; коли йдеться про ліки, треба ставити прийменник *проти*: «*Ліки проти ревматизму*» (Українсько-російський словник АН УРСР). Коли мовиться, що якийсь предмет призначено на певні конкретні речі, тоді треба вживати прийменник *на* (а не *для*): «*Оце тобі торбинка на жито, а пляшки менша на олію, а більша на молоко*» (з розм.мови), «*мішок на вугілля*»; «*одяг на свято*» (Українсько-російський словник АН УРСР). Навіть призначення якоїсь дії передається в фольклорі прийменником *на*: «*Не на те я, запоріжці, Гард розруйнувала, щоб степи ваші широкі та назад вертала*» (історична пісня). Прийменник *для* буде слухний там, де говориться,

що певну річ призначено для людини, тварини або для якоїсь ширшої потреби: «Не для пса ковбаса, не для кицьки сало» (М. Номис); «Цю шафу батько купив для мене» (з розм.мови); «Для загального добра» (М. Коцюбинський). Коли визначається час за роком, треба користуватись родовим відмінком іменника, а не прийменником у (в) з іменником у місцевому відмінку (Смерчинський, 2021: 63). Наприклад, *ближче буде до нашої мовної традиції цього року*, а не в цьому році, *1970 року*, а не в 1970 році. Так само слід казати *торік*, а не в минулому році, *позаторік*, а не в позаминулому році; аналогічні будуть і прикметники –*торішний*, а не минулорічний, *позаторішний*, а не позаминулорічний. Хибний вислів *з точки зору*, що є перекладом російського *с точки зрения*, по-українському цей вислів буде – *з погляду*: «із цього погляду» (Російсько-український словник АН УРСР). Прийменник *при* позначає місце. Уживають його і як відповідник до російського прийменника *в*: «Як живе чоловік *при вбозтві*, то й хорошиий зробиться поганиий, а як *при волі*, то й ледащо покажеться гарне» (Б. Грінченко), – або в таких висловах, як *при розумі*, *при здоров'ю*: «Був чоловік середніх літ, *при здоров'ю*» (Ганна Барвінок) (Смерчинський, 2021: 60). Якщо в фразі мовиться про історичний або тривалий час із життя певної людини чи багатьох людей, тоді класика й народне мовлення вдаються до прийменника *за*: «*Ото було за наших часів – Верді, Россіні...*» (Леся Українка); «*За Хмельницького Юрася пуста Україна звелася, а за Павла Тетеренка – не поправиться й теперенька*» (М. Номис); «*За царя Панька, як земля була тонка*» (приказка); «*Це було це за життя мого батька*» (з розм.мови). Вислів *з метою* – часто трапляється на сторінках газет: «*З метою біологічної ізоляції, щоб уникнути можливого поширення місячних мікроорганізмів, космонавтів помістили в спеціальний “фургон”, де вони пройдуть тривалий карантин*»; «*З метою виявлення жанрових особливостей цього твору надіслали його на кваліфіковану експертизу*». У цих реченнях нема ніякої мети, а тому й треба було напи-

сати: «*Для біологічної ізоляції, щоб уникнути...*», «*Щоб виявити жанрові особливості цього твору...*». Прийменник *через* указує на просторові відношення: *насіпати через край, перекинути через річку, доноситися через стіну, перекинути ногу через борт човна*; уживається на означення особи, засобу тощо, за допомогою яких що-небудь здійснюється: *передати через брата, сказати через перекладача, познайомитися через соціальні мережі*; указує на часові відношення: *прийду через годину, промовив через деякий час*; уживається на позначення причини дії: *не з'явився через хворобу* (а не *з-за хвороби*). Прийменник *через* вказує на причину, що заважає здійсненню чогось, отже, має негативний відтінок (*спізнився через затори*). Прийменник *завдяки* містить вказівку на причину, яка сприяє здійсненню чогось, тобто має позитивний відтінок (*одужав завдяки сильному імунітету*). Прийменник *(і)з-за* уживається на означення спрямування руху, дії з протилежного або зворотного боку, на означення зміни місця перебування, переміщення кого-, чого-небудь, а також на означення місцевості, звідки хто-небудь родом. Наприклад, *вилетіти з-за гори, вискочити з-за рогу, витягнути з-за спини, прийшли з-за Уралу*. Вислів *з-за рогу* означає нишком, крадучись: «[Клавдія:] *Чоловік.. стріляв з-за рогу, підло, по-злодійському, в керівника народних повстанців*» (Сміл.); «*Мишком з-за рогу прибито (вдарено)*» (з розмовної мови).

Висновки. Невмотивоване запозичення слів з однієї мови в іншу – свідчення невибагливості, неповаги до своєї мови, низької загальної і мовної культури. Масове, безсистемне проникнення елементів російської мови в структуру української мови в умовах тривалого нерівноправного їх контактування породило явище українсько-російського мовного суржикю. На сьогодні існує проблема вилучення прийменників, сполучників, часток, що були скальковані з російських і поширилися всупереч тому, що український синтаксис мав до них свої питомі відповідники. Перспективою подальших досліджень є розроблення основних ознак просторічності мовних явищ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Городенська К.Г. Сполучники української літературної мови Київ : Видав. дім Дмитра Бурого, 2010. 204 с.
2. Синявський О. Норми української літературної мови. Київ: Видавничий дім Дмитра Бурого, 2018. XX. 368 с. – Репринт з видання 1931 р. (серія «Українська граматична класика»).
3. Смерчинський С. Нариси з української синтакси (у зв'язку з фразеологією та стилістикою). Київ: Видав. дім Дмитра Бурого, 2021. XXIX. 283 с. Репринт із видання 1932 р. (Серія «Українська граматична класика»).
4. Товстенко В. Просторіччя в українській мові як структурно-функціональне явище. Київ: Інститут української мови НАН України, 2003. 278 с.

REFERENCES

1. Horodenska, K.H. (2010) Spoluchnyky ukrayinskoyi literaturnoyi movy [Conjunctions of the Ukrainian literary language]. Kyiv: Dmytro Burago Publishing House, 204 p. [in Ukrainian].
2. Synyavskyy, O. (2018) Normy ukrayinskoyi literaturnoyi movy [Norms of the Ukrainian literary language]. Kyiv: Dmytro Burago Publishing House, XX. 368 p. Reprint from the 1931 edition. (series “Ukrainian grammar classics”). [in Ukrainian].
3. Smerechynskyy, S. (2021) Narysy z ukrayinskoyi syntaksy (u zvyazku z frazeolohiyeyu ta stylistykoyu)[Essays on Ukrainian syntax (in connection with phraseology and stylistics)]. Kyiv: Dmytro Burago Publishing House, XXIX. 283 p. Reprint from the 1932 edition (Ukrainian Grammatical Classics Series). [in Ukrainian].
4. Tovstenko, V. (2003) Prostorichchya v ukrayinskiy movi yak strukturno-funktsionalne yavyshe [Vernacular in the Ukrainian language as a structural and functional phenomenon]. Kyiv: Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine, 278 p. [in Ukrainian].